

CÎTEVA PRECIZĂRI ASUPRA UNOR DESCOPERIRI APARTINÎND PRIMEI ȘI CELEI DE A DOUA EPOCI A FIERULUI DIN SUD-VESTUL ROMÂNIEI (I)

Relativ recent, pe teritoriul județului Caraș-Severin au fost înregistrate câteva descoperiri mai mult sau mai puțin fortuite, dar de o mare valoare științifică, ele reușind să îmbogățească în mod substanțial documentația istorico-arheologică referitoare la prima și cea de a doua epocă a fierului în zona de sud-vest a României, avînd însă implicații mai largi și pentru zonele învecinate.

Deși promptă, publicarea sumară — și, uneori, chiar incompletă — precum și unele opinii emise în legătură cu datarea unora dintre acestea, ne oferă prilejul intervenției de față*, făcînd chiar necesară abordarea în acest context a unor probleme de natură cronologică și culturală pe care acestea le ridică, în corelație cu stadiul actual al cercetărilor în domeniu și în conformitate cu punctele de vedere emise asupra acestui subiect în literatura de specialitate.

Prima dintre aceste descoperiri, efectuată întîmplător în cursul lunii octombrie 1987, constă din mai multe obiecte de metal (respectiv bronz și fier), „recoltate” din zona punctului numit „Dîmb” (sau „La Dîmb”)¹, situat în hotarul localității Iaz (com. Obreja, jud. Caraș-Severin)². Aceasta a prilejuit descoperitorului, geologul Octavian Popescu de la I.P.E.G. Caransebeș, publicarea mai mult decît succintă a unei părți din lotul de piese menționat, într-o scurtă notă cu titlul „Piese de bronz dintr-un tumul din zona Iaz-Dîmb, județul Caraș-Severin”, apărută în ultimul volum

* Într-o formă ușor modificată, prima parte a acestui material a constituit subiectul unei comunicări cu același titlu, susținută la Simpozionul „Valorificarea noilor cercetări în domeniul istoriei naționale”, Caransebeș, 16—17 aprilie 1989. Partea a doua va apare ulterior.

¹ Microtoponimul se datorează fie existenței în acest punct a unor tumuli („dîmbi”), actualmente mult aplatizați, datînd atît din prima epocă a fierului cît și din epoca romană (cf. R. Petrovsky, în *Tibiscus-Istorie*, V, 1978, p. 77 și urm.), fie bolului de terasă care domină aici lunca joasă, inundabilă de la confluența Bistrei cu Timișul.

² Pentru bibliografia descoperirilor efectuate în hotarul acestei localități, a se vedea: R. Petrovsky, în *Banatica*, IV, 1977, p. 437—438 (XXXIII, Iaz), pct. 1; idem, loc. cit., p. 77—96; P. Bona, P. Rogozea, în *Banatica*, VIII, 1985, p. 155—167; idem, în *ActaMN*, XXII—XXIII, 1985—1986, p. 439—451; I. Piso, I. Rogozea, în *ZPE*, 58, 1985, p. 211—218; Fl. Medeț, I. Bugilan, în *Banatica*, IX, 1987, p. 137.

(VII/1988) al publicației muzeului din Caransebeș, *Tibiscum* (fostă *Studii și comunicări de etnografie-istorie*)³.

Desigur, conform principiului „*suum quique*“, nu putem fi decât recunoscători autorului citat pentru rapida introducere în circuitul științific a acestei importante descoperiri. Trebuie să remarcăm, totuși, că modalitatea de publicare a materialului comportă — aproape în mod necesar — completări atât de formă cât și de fond, ținând pe de o parte de prezentarea și ilustrarea incompletă a întregului lot de obiecte scos la iveală, iar pe de altă parte de lipsa oricăror concluzii de ordin istoric, atât din punct de vedere cronologic cât și de apartenență culturală, pe care acestea le implică.

Potrivit observațiilor efectuate în momentul descoperirii, piesele provin din perimetrul unui mormînt tumular de incinerare, cu un diametru de aproximativ 4 m, a cărui zonă superioară a fost retezată de lama unui buldozer, circumstanță care — adăugind aici și lipsa unei săpături de control — nu a făcut posibilă vreo precizare de natură stratigrafică și nici stabilirea foarte exactă a repartizării inițiale în spațiu a pieselor⁴.

Cu toate acestea, apartenența integrală a materialelor prezentate la inventarul presupusului mormînt tumular de incinerare este sprijinită — și după opinia noastră — atât de unitatea stilistico-tipologică și cronologică, cât și de omogenitatea lor utilitară.

Fără excepție, acestea sînt reprezentate prin obiecte de podoabă sau alte accesorii vestimentare, după cum urmează:

a. Colier torsadat (*torques*) din bară de bronz cu secțiune rombică, ușor deformat, avînd extremitățile ascuțite și capetele probabil rupte (pl. II/1);

b. Fragment de la o fibulă masivă cu miez de fier și arc, placat cu foaie de bronz, prevăzut cu patru mari noduli sferoidali (pl. II/3);

c. Portagrafa triunghiulară a unei fibule de mari dimensiuni, realizată din fier, puternic oxidată și păstrînd lipită extremitatea acului (pl. II/4);

d. Fragmente din bară de fier cu secțiune ovală, puternic oxidate, provenind probabil de la arcul unei fibule (pl. II/2, 5—6);

e. Brățară de bronz semispirală, cu capetele mult petrecute, avînd secțiune plan-convexă și decor realizat din mai multe grupe de incizii fine, oblice, pe părțile laterale (pl. III/3);

f. Fragment de la o brățară de bronz, prost păstrată, cu secțiune plan-convexă, ușor torsadată, fără decor (pl. III/1);

g. Fragment de la o brățară de bronz cu secțiune plan-convexă, ușor torsadată, fără decor (pl. III/2);

h. Fragment de brățară din bronz, prost păstrată, cu secțiune plan-convexă, fără decor (pl. III/8);

³ O. Popescu, în *Tibiscum*, VII, 1988, p. 275—276.

⁴ *Ibidem*. Conform afirmațiilor lui O. Popescu, „piesele au fost înglobate într-un strat de cenușă spălat ulterior de ploii“, multe dintre ale „sînt puternic alterate prezentînd un strat gros de carbonați de cupru din care cauză sînt foarte friabile“, aceste afirmații putînd constitui un argument în favoarea practicării ritului de incinerare. În aceeași zonă în care au fost descoperite obiectele de metal au apărut și cîteva fragmente ceramice atipice. Parte din ele par să aparțină — în funcție de compoziția pastei — epocii bronzului, fiind probabil angrenate în poziție secundară în mantaia tumulului.

i. Fragmente de la 1—2 brătări din bronz cu secțiune plan-convexă, unele ușor torsadate, fără decor (pl. III/4—7, 9—11);

j. Bară dreaptă de bronz cu secțiune plan-convexă, prost păstrată, fără decor (pl. III/12);

k. Fragmente, numeroase și prost păstrate, provenind de la ca 4 podoabe de păr, realizate din cîte două sîrme de bronz spiralate, cu secțiune rotundă și extremități ascuțite, avînd capetele răsucite în formă de buclă dublă (asemănătoare cifrei 8), cu secțiune rombică sau pătrată (pl. IV/1—35).

Analiza stilistico-tipologică, analogiile ce pot fi stabilite cu alte categorii de piese similare, scoase la iveală atît pe teritoriul României, cît și în zonele imediat învecinate, precum și asocierea specifică a diverselor tipuri de obiecte, prezentă și în alte descoperiri cu caracter funerar sau într-o serie de depozite de bronzuri din acest spațiu în cursul primei epoci a fierului, sînt în măsură să ne ofere elemente îndeajuns de sigure pentru o plasare cît mai exactă în timp a acestor materiale.

Principalul reper cronologic îl constituie, fără îndoială, fragmentul fibulei de fier placată cu bronz, prevăzută cu patru nodozități mari pe arc (pl. II/3). Variantă a categoriei desemnate în literatura de specialitate mai veche și prin termenul generic de fibulă de tip Vače⁵, ea aparține seriei mai largi de fibule cu două resorturi și corpul în formă de arcuș (așa-numitele *Zweischleifige Bogenfibeln*), tipul cu nodozități pe arc (*Zweischleifige Knotenfibeln*), corespunzător variantelor 5a, b și 6a ale clasificării propuse de S. Gabrovec, avînd cea mai mare răspîndire pe parcursul primei epoci a fierului în zonele nord-vest balcanice și sud-est alpine, cu deosebire în intervalul Ha B₃—C⁶.

Variantele Gabrovec 5a și 6a (cu 7—9 nodozități pe arc) ale acestui tip de fibulă se concentrează în zonele sud-est alpine din nord-vestul Iugoslaviei (îndeosebi Slovenia și Bosnia), fiind caracteristice mai ales orizontului cronologic de tip Vače I — Ljubljana III — Podzemelj 2 din Ha B₃/C₁⁷. Spre deosebire de acestea, varianta paralelă de tip Gabrovec 5b (cu 3—4 nodozități pe arc), căruia îi aparține de altminteri și exemplarul de la Iaz — „Dîmb“, se masează înseosebi în estul Iugoslaviei (Serbia și Srem), jumătatea vestică a României (Transilvania, Oltenia și Banat) și nord-vestul Bulgariei (vezi harta, pl. I)⁸, putînd fi plasată într-un orizont cronologic corespunzător primei jumătăți a Hallstattului mijlociu din acest spațiu (Ha B₃/C₁), ceea ce — din punct de vedere cultural — ar corespunde, evident unei faze mai timpurii din evoluția culturii Basarabi,

⁵ F. Starč, Vače, Ljubljana, 1955, pl. XXIV—XXV. Pentru exemplarul descoperit la Iaz. O. Popescu folosește — în mod eronat — termenul de „fibulă de tip Glasinac“ (loc. cit., p. 275), probabil derutat și de inconsecvența — curioasă de altminteri — cu care M. Petrescu-Dîmbovița desemnează cele două fibule cu nodozități pe arc din depozitul de la Alba Iulia—„Partoș“, ba drept fibule de tip Vače (M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 34), ba drept fibule de tip Glasinac (*Ibidem*, p. 161).

⁶ Vezi, mai ales, S. Gabrovec, în *Godišnjak*, Sarajevo, VIII (6), Sarajevo, 1970, p. 5—65; idem, în *Materijali*, XIX, Novi Sad, 1981 (Symposium Novi-Sad), 1979, p. 164; T. Bader *Die Fibeln in Rumänien*, PBF, XIV, 6, München, 1983, în special p. 77—92.

⁷ S. Gabrovec, în *Godišnjak*, VIII (6), Sarajevo, 1970, p. 27 și urm., k. VIII—IX; idem, în *Materijali*, XIX, Novi Sad, 1981 (Symposium Novi Sad, 1979), p. 164.

⁸ *Ibidem*.

în al cărei areal de răspîndire se integrau la acea vreme zonele menționate⁹.

În afara exemplarului de la Iaz, pe teritoriul României se mai cunosc, publicate pînă în prezent, încă 5 piese de acest tip, distribuite în 4 puncte de descoperiri: cîte una la Turdaș¹⁰, într-o localitate necunoscută din Oltenia¹¹ și în depozitul de la Bîlvănești¹² și două în depozitul de la Alba Iulia — „Partoș”¹³. Pentru poziția cronologică a acestei variante de fibulă, deosebit de importante sînt exemplarele prezente în componența depozitelor de bronzuri de la Bîlvănești și Alba Iulia — „Partoș”, integrate seriei de depozite de tip Bîlvănești-Vinț (după M. Rusu), sau seriilor Vințu-Coldău și, respectiv, Bîlvănești-Ghidici (după M. Petrescu-Dîmbovița), caracteristice Hallstattului mijlociu din România¹⁴.

Plasarea lor într-o fază mai timpurie a Hallstattului mijlociu este întărită și de faptul că fibulele cu două resorturi de tip Gabrovec 5c, avînd arcu din miez de fier îmbrăcat în foaie de bronz cu decor striat sau în „coaste” (*Zweischleifige Bogenfibeln mit sanduhrförmiger Fussplatte*)¹⁵, avînd aproximativ același areal de răspîndire ca și cel de tip Gabrovec 5b (vezi harta, pl. I), apar în descoperiri caracteristice unei faze mai târzii a acestei etape (implicit și a culturii Basarabi)¹⁶, cum este cazul necropolelor de la Balta Verde¹⁷ și Basarabi¹⁸, a presupusului mormînt de la Sviņa¹⁹, sau depozitelor de tip Hunia²⁰ și Ghidici²¹.

În acest context, trebuie să observăm că — pe de o parte — prezența fibulelor cu 3—4 nodozități de tip Gabrovec 5b (în asociere mai ales cu coliere torsadate și fibule-ochelari) și absența fibulelor cu „coaste” de tip Gabrovec 5c în depozitele de tip Bîlvănești-Vinț, coroborată — pe de altă parte — cu prezența fibulelor cu decor „în coaste” de tip Gabrovec 5c (fără coliere torsadate sau fibule-ochelari, dar asociate cel mai adesea cu pandantive circulare de tip Ghidici și cu protome în formă de cap de pasăre), precum și absența fibulelor cu nodozități de tip Gabrovec 5b în depozitele gen Hunia și Ghidici, par a fi simptomatice. Această observa-

⁹ Pentru această problemă a se vedea mai ales: Al. Vulpe, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 124—126, Abb. 11; idem, în *Mem. Antiq.*, II, 1970 (1971), Abb. 1; idem, în *JIES*, 2, 1974, 1, fig. 1; idem, *Materijali*, XIX, Novi Sad, 1981 (Symposium Novi Sad 1979), p. 181—188, Abb. 1; idem, în *Dacia*, NS, XXX, 1986, 1—2, p. 69—71, Abb. 19; H. Ciugudeanu, în *Apulum*, XIV, 1976, Fig. 1; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, Bonn, 1976, Teil II, Karte 6; M. Gumă, în *Banatica*, VII, 1983, p. 65—138.

¹⁰ T. Bader, *op. cit.*, p. 91, Taf. 31, nr. 250.

¹¹ *Ibidem*, nr. 243.

¹² *Ibidem*, nr. 241.

¹³ *Ibidem*, nr. 247—248; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 363, pl. 380/4—5.

¹⁴ M. Rusu, în *Dacia*, NS, VII, 1963, p. 199 și urm.; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 35—36, 161 și urm.

¹⁵ S. Gabrovec, în *Godišnjak*, VIII (6), Sarajevo, 1970, p. 27—28, k. VIII; T. Bader, *op. cit.*, p. 81—84.

¹⁶ Orizontul paralel din Iugoslavia este de tip Stična 1-Glasinac IVb.

¹⁷ D. Berciu și E. Comșa, în *Materiale*, II, 1956, fig. 65; 69/1; 81/1—2; 84; 90/1; 101/3; 110/5—6; 126/6; 127/1—3; 6—7.

¹⁸ Vl. Dumitrescu, în *Dacia*, NS, XII, 1968, fig. 22/6—11.

¹⁹ M. Gumă, în *StComC*, IV, 1982, p. 166—167, pl. VI/1; idem, în *Banatica*, VII, 1983, p. 71 (pct. 23) și nota 36.

²⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 402/12.

²¹ Al. Oancea, în *SCIV*, 23, 1972, 4, pl. 4/7; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 400/17.

ție ar putea constitui — după părerea noastră — un punct de plecare în separarea a două orizonturi de depozite succesive la nivelul Hallstattului mijlociu, respectiv depozitele de tip Bilvânești-Vinț, caracteristice unei prime faze a Hallstattului mijlociu (Ha B₃/C₁) și atribuibile — cel puțin pentru teritoriul României — fazei incipiente de dezvoltare a culturii Basarabi, și depozitele de tip Hunia-Ghidici, caracteristice unei a doua faze a Hallstattului mijlociu și atribuite — implicit — etapelor evolute ale aceleiași culturi²².

Considerațiile referitoare la poziția cronologică și atribuirea culturală a fibulei cu nodozități de la Iaz — „Dimb“ sînt confirmate, de altfel, și de analogiile ce pot fi stabilite pentru celelalte obiecte de metal descoperite în același punct.

Astfel, portagrafa triunghiulară de fier poate aparține atît fibulei cu nodozități mai sus discutată, fie unei alte fibule lucrate numai din acest metal, reprezentată — eventual — prin cele trei fragmente de fier puternic oxidat. Avînd în vedere, însă, faptul că fibulele de fier placate cu bronz de tipul Gabrovec 5a, b au, în general, portagrafa în formă așa-zisă de „clepsidră“ (*sanduhrförmiger Fussplatte*) sau trapez (*trapezförmiger Fussplatte*)²³, este mai probabil ca exemplarul triunghiular de la Iaz, împreună cu celelalte trei fragmente de arc (pl. II/2, 4—6) să constituie părți componente ale unei fibule lucrate exclusiv din fier.

Fibule de acest tip, avînd secțiunea arcului de formă ovală, rotundă sau — mai ales — rombică, sînt cunoscute în descoperiri datate în perioada Ha C din Iugoslavia, Bulgaria și România²⁴, asociate adesea cu fibule avînd arcul de fier placat cu foaie de bronz.

Și, dacă tipul cu secțiunea arcului rombică se plasează la un orizont corespunzător fazelor evolute ale culturii Basarabi, așa cum o indică exemplarele descoperite pe teritoriul României, în special în necropola de la Balta Verde²⁵ și în presupusul mormînt de la Svinița²⁶, cele cu secțiunea ovală sau rotundă a arcului — așa cum ar putea fi și în cazul descoperirii de la Iaz — par să aparțină unui orizont cronologic imediat anterior, corespunzător în România cu faza timpurie a culturii Basarabi, iar în Iugoslavia cu descoperirile de tip Vače I-Ljubljana III-Podzemelj 2, și ilustrat prin piesele cunoscute în necropolele de la Ljubljana²⁷, Vače²⁸

²² Dificultățile de racordare tipologică între depozitele de tip Vințu de Jos și cele de tip Hunia sau Ghidici au fost, de altfel, sesizate și de M. Petrescu-Dimbovița (*op. cit.*, p. 33—36). În locul unei diferențieri cronologice, autorul citat propune însă o delimitare spațială între aceste tipuri de depozite, respectiv, depozitele de tip Vințu-Coldău (caracteristice Hallstattului mijlociu din zona intracarpatică și sincronizate cu descoperirile gen Drîmbar-Teleac) și depozitele de tip Bilvânești-Ghidici (specifice pentru Oltenia și Banat și sincronizate „cu grupul sudic al culturii Basarabi, denumit Bosut“ — !? — p. 36). Pentru „grupul Bosut“, vezi M. Gumă, în *SCIIVA*, 32, 1981, 1, p. 43—66.

²³ S. Gabrovec, în *Godišnjak*, VIII (6), Sarajevo, 1970, k. VIII, IX; T. Bader, *op. cit.*, p. 80—85; 91—92; Taf. 27/179—194; 28; 29/217—223.

²⁴ T. Bader, *op. cit.*, p. 78—80, Taf. 26; 27/177—179.

²⁵ D. Berciu și E. Comșa, *loc. cit.*, fig. 61/4—5; 90/2; 100/5; 101/4; 120/3; T. Bader, *op. cit.*, p. 79—80.

²⁶ M. Gumă, în *StComC*, IV, 1982, p. 168, pl. VI/2.

²⁷ S. Gabrovec, în *Godišnjak*, VIII (6), Sarajevo, 1970, p. 46, T. 2/7; 4/1a.

²⁸ *Ibidem*, T. 19/8.

²⁹ D. Berciu și E. Comșa, *loc. cit.*, fig. 78/1.

și în unele morminte mai timpurii de la Balta Verde²⁹, ceea ce ne conduce — evident — tot spre faza Ha B₂/C₁.

Colierele torsadate din bronz cu secțiune rombică (pl. II/1) sînt, de asemenea, piese caracteristice aceluiași orizont cultural, fiind bine ilustrate în descoperirile de tip Bîlvănești-Vinț pe teritoriul României (Alba Iulia — „Partoș“, Bîlvănești, Coldău II, Vaidei și Vințu de Jos)³⁰, sau în cele de la Janjevo (Kosovo)³¹, Siroko³², Ljubljana³³ și Šarengard³⁴ în Iugoslavia, ca să dăm aici numai cîteva exemple.

În privința numeroaselor fragmente de sîrmă dublă de bronz spirala-tă, cu secțiunea parțial rotundă și parțial rombică (pl. IV), avînd capetele răsucite în formă de buclă și interpretate aici ca podoabe de păr, trebuie să arătăm că ele își găsesc cele mai apropiate analogii în exemplele similare descoperite în mediu Basarabi din sud-vestul României, la Svinița³⁵ și Moldova Veche — „Ostrov“³⁶. Cea mai ilustrativă analogie publicată, din zona imediat învecinată, o constituie însă cele patru piese similare ce face parte din inventarul mormîntului tumular de înhumatie aparținînd culturii Basarabi, descoperit la Vajuga — „Pesak“, în zona iugoslavă a Porților de Fier II, asociate — alături de ceramică tipică pentru această cultură — cu un colier de bronz cu secțiune plan-convexă, șase brățări de picior din bronz, un ac din același material cu capătul „în coaste“, fragment de saltaleoni, o perlă de bronz și una de chihlimbar o fibulă-ochelari de tip Santa-Lucia și o fibulă de fier cu două resorturi, avînd portagrafa în formă de „clepsidră“³⁷.

Poziția în care au fost găsite „în situ“ cele patru piese de la Vajuga — „Pesak“, respectiv două cîte două în zona capului, demonstrează că ele au fost folosite ca podoabe de păr (mai precis de coade)³⁸.

Descoperirile de la Iaz, Moldova Veche, Vajuga, la care trebuiesc adăugate cele de la Gruia³⁹ și Boljetin⁴⁰, atestă deja o concentrare deosebită a acestui tip de obiecte de podoabă în zona Porților de Fier și în sud-vestul României, respectiv în aria vestică a culturii Basarabi. Un exemplar probabil similar ar putea fi și fragmentul de sîrmă de bronz dublu răsucită, descoperit în T. VI, M2 din cadrul necropolei de la Basarabi⁴¹.

²⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 381/1—3; 386/7; 387/1—4; 388/1—5; 390/1—2; 392/8—10; 393/1; 394/3—4; 395/1—6; 396/1—3.

³¹ S. Gabrovec, în *Godišnjak*, VIII (6), T. 17/2—3.

³² K. Kilian, în *PZ*, 50, 1975, Taf. 67/1; 73/2.

³³ S. Gabrovec, în *Godišnjak*, VIII (6), T. 4—6.

³⁴ Z. și Ks. Vinski, în *Acta et Dissert. Arch.*, II, Taf. I/1.

³⁵ Piese inedite făcînd parte din inventarul aceluiași presupus mormînt, cf. M. Gumă, în *Banatica*, VII, 1983 p. 71 (pct. 23).

³⁶ Material inedit provenind dintr-o necropolă hallstattiană birituală, în inventarul unor morminte fiind prezentă și ceramică Basarabi (inf. P. Roman). Cf. și R. Vasić, în *Materijali*, XIX, Novi Sad (Symposium Novi Sad, 1979), 1981, p. 130; idem, *Chronology of the Early Age in Serbia*, BAR, Supplementary Series, 31, 1977, p. 11.

³⁷ P. Popović, M. Vukmanović N. Radojčić, în *Djerdapske sveske (Cahiers des Portes de Fer)*, III, Beograd, 1986, p. 168—173, 176—177, 180—183, în special p. 180, fig. 7/1—4.

³⁸ *Ibidem*, p. 172.

³⁹ V. Pârvan, în *Dacia*, I, 1924, p. 38 și fig. 6; R. Vasić, *op. cit.*, p. 11.

⁴⁰ P. Popović, M. Vukmanović N. Radojčić, *loc. cit.*, p. 172 (inedite).

⁴¹ Vl. Dumitrescu, *loc. cit.*, p. 216 și fig. 23/6.

Exemplare asemănătoare au fost descoperite însă și în cadrul depozitelor de la Rudovci și Šorbanovac, plasate cronologic de către R. Vasić în al său orizont I al epocii fierului (800/750—650 î.e.n.), ceea ce corespunde intervalului Ha B₃/C⁴².

Variante similare se întâlnesc și mai departe spre vest, din Croația și Slovenia până în Italia de nord, unde se încearcă — de altfel — a li se căuta și originea⁴³.

O altă categorie de obiecte ce fac parte din inventarul presupusului mormînt tumular de incinerare de la Iaz, care se pretează la o datare oarecum mai largă, o constituie brățile de bronz cu secțiune plan-convexă (pl. III). Cel puțin pe teritoriul României, existența acestui tip de brăți acoperă aproximativ intervalul Ha B₃—D₁⁴⁴. Drept urmare, ne vom mulțumi să subliniem că prezența lor și în depozitele seriei de tip Bîlvănești-Vinț (la Alba Iulia — „Partoš”, Bîlvănești, Vaidei și Vințu de Jos)⁴⁵ confirmă datarea celorlalte obiecte ce aparțin aceluiași context.

De altminteri, asocierea caracteristică a unor tipuri de obiecte (în special fibule cu nodozități și coliere torsadate) existentă atît în cazul descoperirii de la Iaz — „Dîmb”, cît și în acela al depozitelor de tip Bîlvănești-Vinț, nu poate fi decît concludentă pentru similaritatea poziției lor cronologice. O atare asociere tipică a fost constatată, de altfel, și în inventarul unor morminte (de exemplu, T₁, M₁ și T₂, M₄) din cadrul necropolei de la Široko, lângă Šuva Reka, în sudul Iugoslaviei (Kosovo), descoperiri plasate de K. Kilian în a sa fază *Eisenzeit II A*, fază paralelizată cu descoperirile de tip Glasinac IVa și — implicit — cu orizontul Ha B₃/C₁ al cronologiei central-europene (sec. VIII î.e.n.)⁴⁶.

În concluzie, considerăm că există suficiente temeiuri pentru a interpreta ansamblul descoperirii de la Iaz — „Dîmb” ca pe un mormînt de femeie, a-l data în faza de început a Hallstattului mijlociu (Ha B₃/C₁) și a-l atribui din punct de vedere cultural etapei timpurii de dezvoltare a culturii Basarabi.

Această ultimă afirmație își găsește, totodată, un puternic suport arheologic și prin existența — mai de mult semnalată în zonă — a unei așezări Basarabi timpurii, situată în imediate apropiere a mormîntului de la Iaz — „Dîmb”, în al cărui repertoriu ceramic există — alături de materiale tipice culturii menționate — și elemente pre-Basarabi de tip Insula Bañului și Gornea-Kalakača (Bosut IIIa)⁴⁷.

⁴² P. Popović, M. Vukmanović, N. Radojčić, *loc. cit.*, p. 172; R. Vasić, *op. cit.*, p. 11, 32.

⁴³ R. Vasić, *op. cit.*, p. 11.

⁴⁴ Dacă ținem cont de faptul că ele încep să apară mai frecvent încă în depozitele seriei de tip Somartion-Vetiš (M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 368/1, 3; 370/10), se înmulțesc (în mod cu totul deosebit în cele din Hallstattul mijlociu (*Ibidem*, pl. 381/8—10, 382/1—5; 391/2—10; 396/4—7; 397/1—9; 398/1—11; 402/14; M. Gumă, în *StComC*, IV, 1982, pl. VI/4—10) și supraviețuiesc pînă în Hallstattul târziu (E. Iaroslavski, în *Banatica*, II, 1973, p. 83 și fig. 5; M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 403/2; Al. Vulpe, *Necropola Hallstattiană de la Ferigile*, București, 1976, pl. XXV/13—14, 16, 22).

⁴⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 381/8—10; 382/1—5; 391/2—10; 392/1; 396/4—7; 397/1—9; 398/1—11; 402/14.

⁴⁶ K. Kilian, *loc. cit.*, Taf. 67/1, 73/2, 6.

⁴⁷ R. Petrovsky, în *Tibiscus-Istorie*, V, 1978, p. 77 și urm., pl. II—III (plasarea de către autorul citat a acestor materiale în faza Ha D₁ fiind, însă, mult prea târzie); M. Gumă, în *Banatica*, VII, p. 69 (pct. 11) și nota 23.

În acest caz, apare mai mult decît evident faptul că noua descoperire de caracter funerar de la Iaz — „*Dimb*“ nu poate să aparțină — prin însăși poziția ei cronologică și geografică — decît comunității Basarabi timpurii care a locuit în această așezare.

Mai mult decît atît, se poate observa că prezența frecvență a tipurilor de piese analizate aici, cu deosebire în jumătatea vestică a ariei de răs-pîndire a culturii Basarabi, precum și analogiile multiple ce pot fi stabilite cu descoperirile similare din zonele sud-est alpine sau, în general, cu cele de pe teritoriul Iugoslaviei, nu vin decît să confirme legăturile quasi-permanente și deosebit de strînse existente între regiunile carpato-dunărene și cele sud-est alpine pe aproape întreaga durată a primei epoci a fierului, cu deosebire în vremea evoluției culturii Basarabi⁴⁸.

În consecință, efectuarea unor cercetări sistematice în acest punct devine cu atît mai necesară cu cît descoperirile de aici vor putea aduce cu siguranță noi elemente la studiul acestor legături, conducînd — prin aceasta — la stabilirea mai exactă a sincronismelor cronologice și culturale dintre zonele menționate în cursul primei epoci a fierului.

MARIAN GUMĂ

EINIGE PRÄZISIERUNGEN ÜBER FUNDE AUS DER ERSTEN UND ZWEITEN PERIODE DER EISENZEIT AUS DEM SÜD-WESTEN RUMÄNIENS

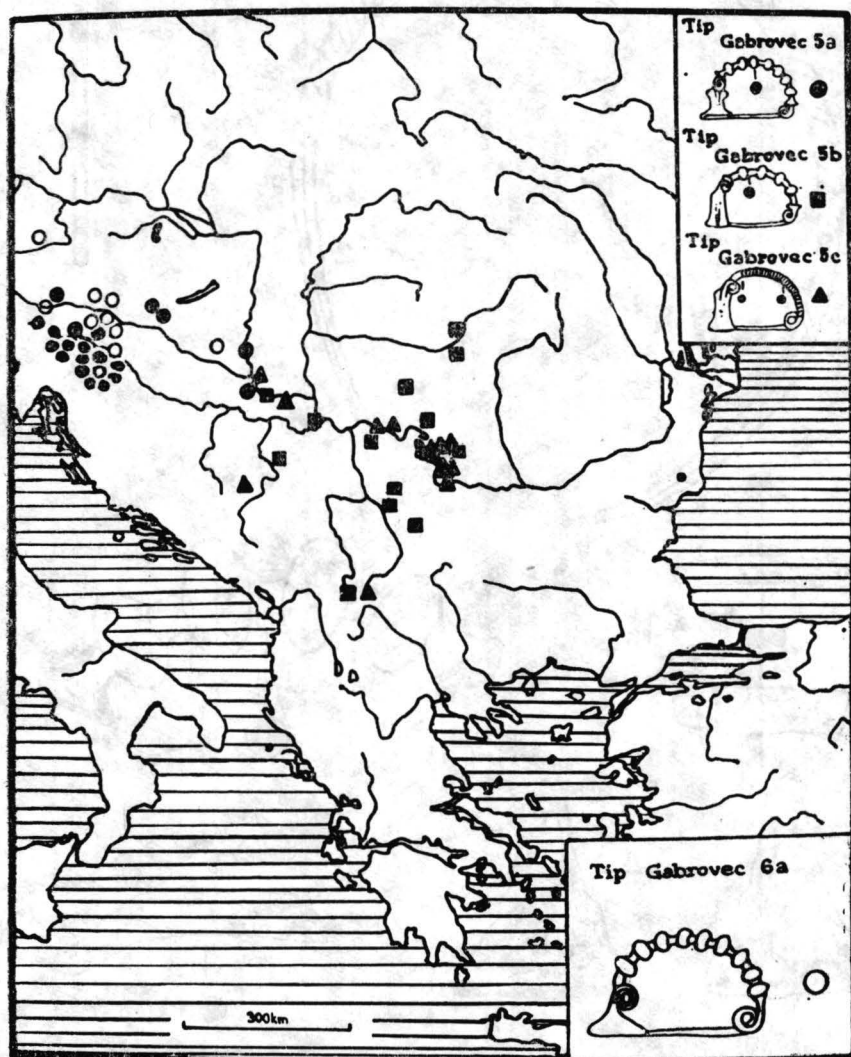
(Zusammenfassung/

Der Aufsatz — eigentlich der erste Teil einer größeren Arbeit macht einige chronologische, sowie kulturelle Präzisionen über mehrere zufällige Entdeckungen aus dem Punkte „*Dimb*“ (oder „La Dimb“) aus dem Umkreis der Ortschaft Iaz, Gemeinde Obreja, Kreis Caraș-Severin, die kurz und unvollständig im Jahrbuch des Museums aus Caransebeș, *Trăisum* (früher *Studii și comunicări de etnografie și istorie*), S. 275—276, veröffentlicht wurden.

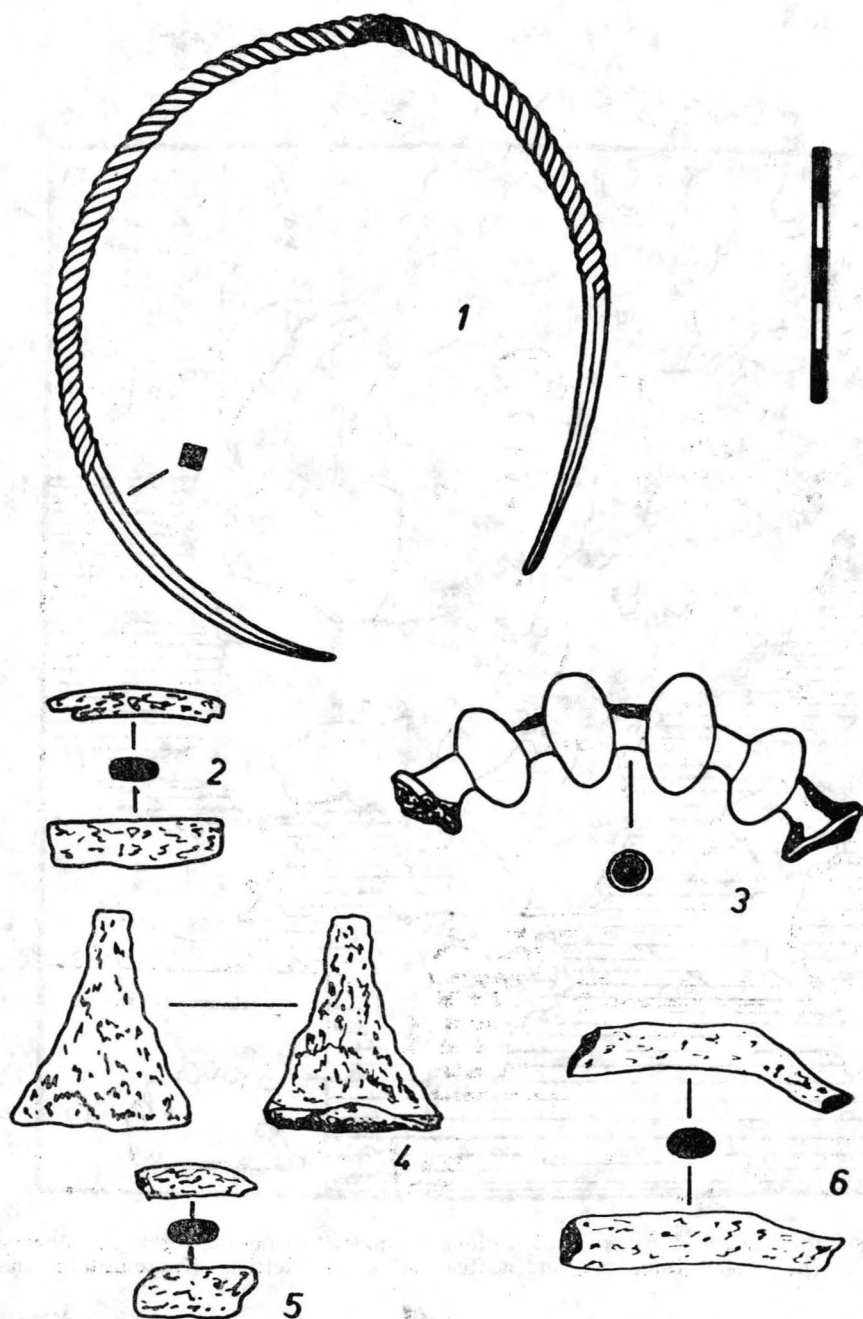
Es handelt sich um mehrere Schmuckgegenstände (ganze und gebrochene Armbänder, Haarschmuck und Fibeln), aus Bronze und Eisen, die wahrscheinlich das Inventar eines tumularen Grabes bilden, das der Basarabkultur (mittlere Halstatt) angehörte.

Der Verfasser vertritt die Meinung daß es sich um ein Frauengrab handelt. Es kann in die Anfangsphase des mittleren Hallstatts (Ha B₃/C₁) eingegliedert werden, die aus kultureller Sicht der Anfangsphase der Basarabkultur zugeschrieben wird.

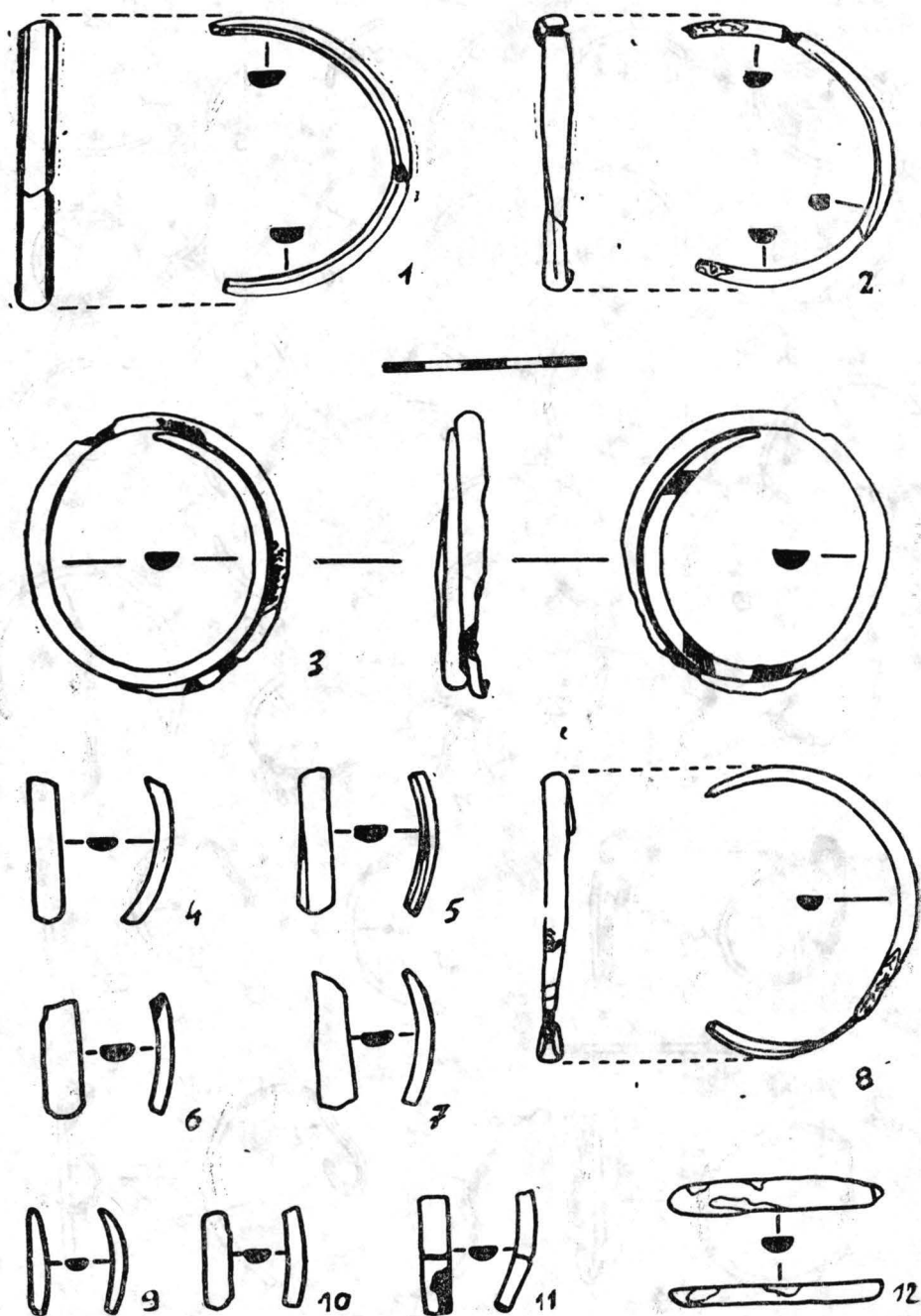
⁴⁸ Vezi, mai ales: Vl. Dumitrescu, *loc. cit.*, p. 235 și urm., M. Guștin, în *Apulum*, XV, 1977, p. 155—168; M. Gumă, în *Banatica*, VII, 1983, p. 82 și urm. De altfel, analiza chimică a pieselor de bronz de la Iaz-„*Dimb*“ arată și din acest punct de vedere legături clare cu zonele învecinate (cf. O. Popescu, *Analiza chimică a depozitelor de bronz de la Iaz și Zăgujeni* (jud. Caraș-Severin), comunicarea susținută în cadrul simpozionului „Valorificarea noilor cercetări în domeniul istoriei naționale“, Caransebeș, 16—17 aprilie 1989).

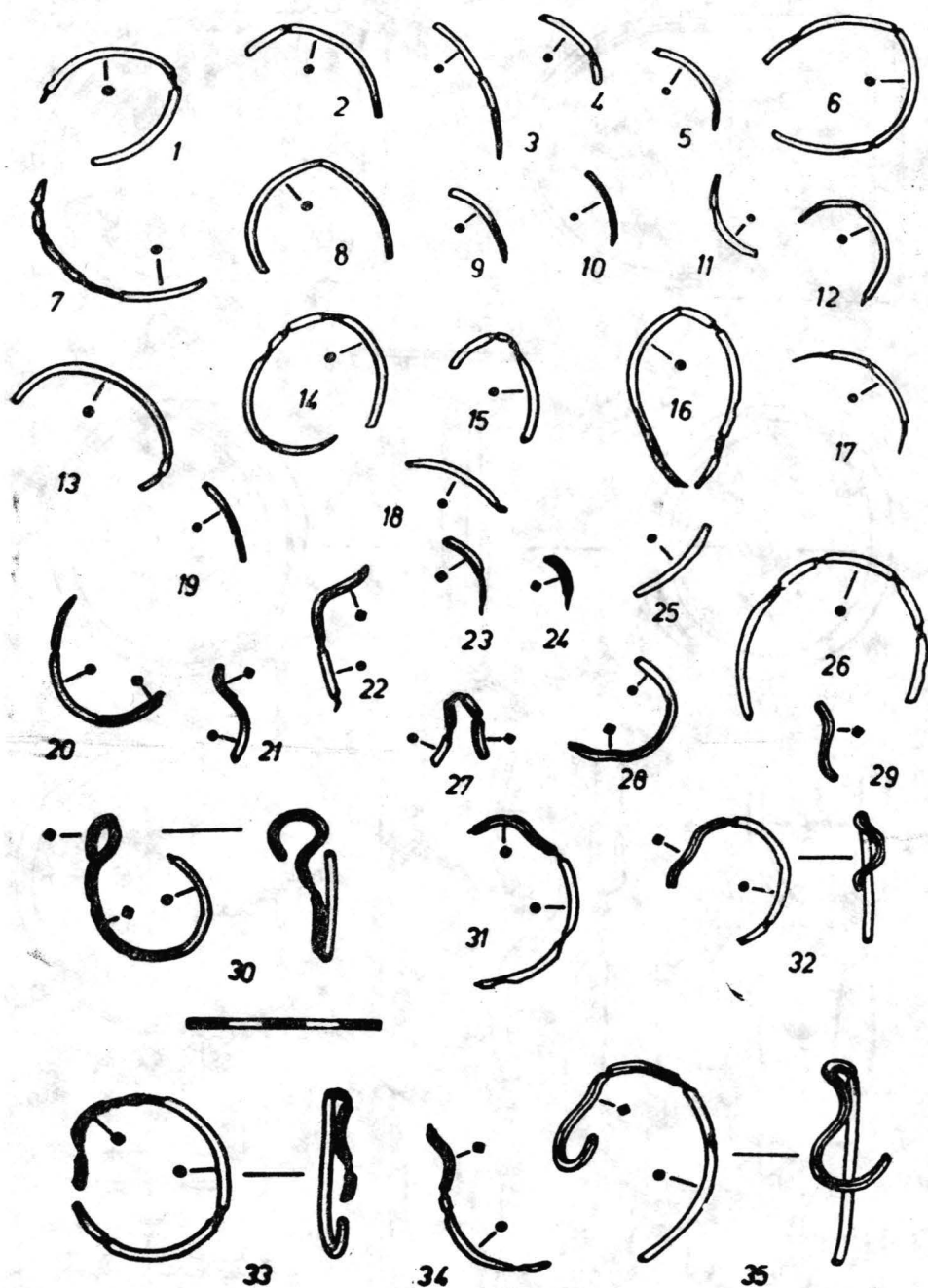
Planşa I. Răspîndirea fibulelor hallstattiene cu nodozităţi pe arc. (după S. Gabrovec).
Tafel I. Die Verbreitung der hallstattischen Zweischleifige Knotenfibeln (nach S. Gabrovec).

Planșa II. Iaz-„Dîmb“. Obiecte de podoabă din bronz (1), bronz și fier (3) și fier (2, 4—6).
 Tafel II. Iaz-„Dîmb“, Schmuckgegenstände aus Bronze (1), Bronze und Eisen (3) und Eisen (2, 4—6).

Planșa III. Iaz-„Dîmb“. Brățări de bronz.
 Tafel III. Iaz-Armbänder aus Bronze.

Planșa IV. Iaz-„Dîmb“. Obiecte de podoabă de păr din bronz.
Tafel IV. Iaz-„Dîmb“. Haarschmuck aus Bronze.